

LİSANS ÖĞRENCİLERİNİN VERĐİ UYUMU ÜZERİNE AMPİRİK BİR ANALİZ

ÖĐr. Gör. Dr. Erhan ÇELİK¹

ÖZET

Bu çalışmada, lisans öğrencilerinin vergi uyumunu tespit etmek amacıyla sosyal, beşeri ve idari bilimler alanında eğitim alan İktisadi İdari Bilimler Fakültesi (İİBF) öğrencilerinin vergi uyumunun, mühendislik bilimleri alanında eğitim alan Mühendislik Fakültesi öğrencilerinden farklı olup olmadığı araştırılmaktadır. Veriler, Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF ve Mühendislik Fakültesinde anket yöntemi kullanılarak toplanmış ve Tobit regresyon modeli ile analiz edilmiştir. Bulgular; İİBF öğrencilerinin Mühendislik Fakültesi öğrencilerinden 2.397 ₺ (%49,1) daha fazla vergi ödemek istediklerini göstermektedir. Ayrıca yüksek gelirli öğrencilerin düşük gelirli öğrencilerden 1.481 ₺ (%30,3) daha fazla ve nüfusu daha yoğun bölgelerde yaşayan öğrencilerin diğer öğrencilerden 1.577 ₺ (%32,3) daha az vergi ödemek istedikleri tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Vergi Uyumu, Lisans Öğrencisi, Tobit Regresyon Modeli.

AN EMPIRICAL ANALYSIS ON TAX COMPLIANCE OF UNDERGRADUATE STUDENTS

Erhan ÇELİK

ABSTRACT

In this study, in order to determine the tax compliance of undergraduate students, it is investigated whether the tax compliance of Faculty of Economics and Administrative Sciences (FEAS) students studying social, human, and administrative sciences differs from that of Engineering Faculty students studying engineering sciences. The data were collected using the Afyon Kocatepe University Faculty of Economics and Administrative Sciences and Faculty of Engineering questionnaire and analyzed with the Tobit regression model. Results show that FEAS students want to pay 2,397 ₺ (49.1%) more tax than Engineering Faculty students. In addition, it has been determined that high-income students want to pay 1,481 ₺ (30.3%) more tax than low-income students, and students living in densely populated areas want to pay 1,577 ₺ (32.3%) less tax than other students.

Keywords: Tax Compliance, Undergraduate Student, Tobit Regression Model

¹ Alanya Alaaddin Keykubat Ün., ORCID ID: 0000-0002-9739-9710 celik.erhan07@gmail.com
Araştırma Makalesi/Research Article, Geliş Tarihi/Received: 05/03/2024–Kabul Tarihi/Accepted: 05/04/2024

GİRİŞ

Modern ekonomilerin talep ettiği yüksek düzeydeki kamu harcamalarının finansmanı için vergilendirmenin gerçek bir alternatifi yoktur. Devletin nakdi gelir sağlayabileceği birkaç faaliyet alanı bulunmakla birlikte imkânlar oldukça sınırlıdır. Bu tür faaliyetlerin, ticari olarak uygulanabilir olması durumunda daha çok özel sektöre bırakıldığı görülmektedir. Borçlanma kamusal harcamaların gerçekleşmesi için önemli bir kaynaktır. Fakat bu borcun anaparasının ve faizinin de vergilendirmeden elde edilen gelirle geri ödenmesi gerektiği gerçeği, vergilendirmenin gerçekten de bir alternatifinin olmadığını göstermektedir.

Kamusal hizmetlerin aksamaması için vergilerin tam ve zamanında tahsil edilmesi büyük önem arz etmektedir. Bu öneme binaen, vergilendirilebilir tüm faaliyetlerin kayıt altına alınması ve vergi kayıp ve kaçaklarının önüne geçilmesi gerekmektedir. Alm ve Torgler'e (2011: 635) göre, vergi kaçırmanın boyutunu ölçmek çok zor olsa da neredeyse tüm ülkelerde yaygın olduğuna dair kanıtlar bulunmaktadır.

Vergi kaçırma kavramı ile tanımlanan eylemler, mükelleflerin vergilerini ödememek ya da vergi yüklerini azaltmak için kasıtlı olarak gerçekleştirilen tüm yasaları çiğneme eylemlerini ve uygulamalarını kapsar (Şen ve Sağbaş, 2017: 174). Çoğu zaman bu eylemler, bireysel gelir vergisi ile ilişkilendirilir. Bu yüzden vergi kaçakçılığına ilişkin çoğu teorik ve ampirik çalışmanın, bireysel gelir vergisine odaklandığı görülmektedir. Gelir vergisi açısından bireyler, gelirlerini düşük beyan ederek, kesinti, muafiyet veya kredileri yüksek gösterip; gerçek gelirlerini yansıtan beyanda bulunmamaları hatta vergiden kaçınmak amacıyla paravan şirketler arasında gelir transfer gibi yollara başvurabilirler. Vergi sistemleri tüm ülkelerde farklılıklar içerse de özünde benzerdir ve gelir vergisi dışında diğer vergiler de bu tür eylemlere açıktır. Örneğin bireylerin, bireysel gelir vergisinde yaptığı gibi kurumlar vergisinde de firmalar; kazançlarını düşük, giderlerini yüksek gösterir veya vergi beyannamesi vermeyebilir. Benzer şekilde, katma değer vergisi (KDV) gibi dolaylı vergiler, kaçırma için sayısız fırsat sunar (Alm vd., 2019: 72).

Devlete olan güvenin artması, vergi konusunda gönüllü uyumluluğu artırırken vergi makamlarının gücünün artması zorunlu uyumluluğu artırmaktadır. Devlet tarafından arzulanan vergi kayıp ve kaçaklarının önüne geçilerek mükelleflerin vergilerini gönüllü şekilde ödemeleridir. Bu doğrultuda vergi kaçırma üzerine yapılan araştırmaların, Allingham ve Sandmo'nun (1972) Amerikalı Sosyolog ve Ekonomist Gary Stanley Becker (1968) tarafından geliştirilen suç ekonomisi teorisine dayandığı ufuk açıcı çalışmasıyla başladığı ifade edilebilir. Allingham ve Sandmo'nun (1972) çalışmasında, vergi kaçırmanın azaltılmasında caydırmanın temel rolü vurgulanmaktadır. Bununla birlikte, caydırmanın rolüne teorik açıdan yaklaşan çalışmadaki görüşler, günümüze kadar ampirik bulgulara dayanan modellerle geniş çapta tartışılmıştır. Bu tartışmalar ekonomik faktörlerin yanında vergi ödemede psikolojik faktörlerin de önemini araştıran literatürü zenginleştirmiştir.

Vergi ve vergilendirme üzerine ülkemizde gerçekleştirilen çalışmalarda hem vergi mükelleflerinin hem de öğrencilerin yer aldığı görülmektedir. Bu doğrultuda çalışma yalnızca lisans öğrencileriyle sınırlandırılmış ve lisans öğrencilerinin vergi uyumunun tespit edilmesi amaçlanmıştır. Çalışmada öncelikle vergi uyumu teorik olarak aktarılacaktır.

Ardından Türkiye’de vergi ve vergilendirme üzerine lisans öğrencileriyle gerçekleştirilmiş olan bazı çalışmaların bulguları özetlenecektir. Devamında araştırmanın metodolojisi ve ampirik bulguları sunulacak ve çalışma sonuç bölümüyle tamamlanacaktır.

1. TEORİK ÇERÇEVEDE VERGİ UYUMU

Vergi, devletin kendisinin ya da vergilendirme yetkisi vermiş olduğu kamu kuruluşlarının yüklenmiş oldukları mali ve mali olmayan amaçları gerçekleştirmek üzere, gerçek ve tüzel kişilerden ve hatta tüzel kişiliği olmayan bazı kurum ve kuruluşlardan egemenlik gücüne dayanarak hukuki cebir altında, karşılıksız ve nakit olarak aldığı iktisadi değerlerdir (Şen ve Sağbaş, 2017: 1). Allingham ve Sandmo’ya (1972) göre bireyler, gelirlerini eksik beyan etmeleri durumunda yakalanacaklarını ve cezalandırılacaklarını düşündükleri için vergi öderler (Alm, 2019: 354).

Vergilerin çok eski çağlarda ortak yaşamın bir parçası olarak gönüllülük esasına dayandığı bilinmektedir (Sirkeci ve Abdula, 2015: 1240). Bu doğrultuda, verginin gönüllülük esasına dayanarak ödenip ödenmediğini ifade eden vergiye uyum ve uyumsuzluğun net bir şekilde tanımlanması ve anlaşılması önemlidir. Çünkü vergi uyumu; ticari faaliyetin kayıt altına alınmasını, vergi beyannamelerinin zamanında ve doğru bir şekilde verilmesini ve tüm vergilerin ödenmesini gerektirir (Sour, 2004: 45).

Vergi uyumunun tanımı genellikle, vergi mükelleflerinin vergi kanunlarına ne ölçüde uyduğuna göre yapılmaktadır. Bununla birlikte, vergi konusunda birçok kavram gibi, vergi uyumunun anlamı da neredeyse bir tanımlar bütünü olarak görülebilir. Bu, vergi uyumunun en dar kanuni tanımından en geniş ekonomik tanımlara kadar uzanmaktadır (James ve Alley, 2002: 29). Friedland ve arkadaşlarının (1978) bir grup üniversite öğrencisinin belirli bir gelirin ne kadarını beyan edeceğini seçmesi gereken deneysel çalışması, vergi uyumu konusunda öncü çalışma olarak kabul edilmektedir (Fonseca ve Myles, 2012: 2).

Karmaşık bir olgu olarak vergi uyumu, çeşitli perspektiflerden ele alınabilir. Mükelleflerin algısı, kamu kurumlarına karşı tutumları, vergilerin algılanan adaleti, hâkim sosyal normlar ve uyumsuzluğun tespit edilip cezalandırılma olasılığı gibi birçok faktörden etkilenir. Standart teori, etik ve sosyolojik motivasyonların etki düzeyini dikkate almadan, vergi uyumunun ekonomik analizini esas alarak vergi kaçırmanın tespit ve yaptırımlar yoluyla nasıl caydırılabileceğine odaklanmıştır. Standart teoriye göre vergi mükellefi, rasyonel bir şekilde vergi kaçırmanın fayda ve maliyetini değerlendirecektir. Böylece birey, vergi kaçırıp kaçırma arasında tercihte bulunacaktır. Bunun yanında en basit vergi sistemlerinde bile mükelleflerin vergi kaçırmasını azaltıp uyumunu artıracak teşviklerin yetersiz oluşu ve ekonomik yapının karmaşıklığı göz önüne alındığında, vergi uyumunda basit bir politika reçetesi beklenmemelidir. Vergi uyumuna ilişkin bugüne kadar gerçekleştirilen teorik ve ampirik araştırmaların genel olarak ortak noktası; vergi kaçırmanın ciddi ve basit politik müdahalelerle çözülemeyecek kadar karmaşık bir sorun olduğudur (Franzoni, 1998: 2).

Vergi uyumu sorunu, vergilerin kendisi kadar eskidir. Var olan vergi uyumsuzluğu türlerini karakterize edip açıklamak ve nihayetinde bunu azaltmanın yollarını bulmak, tüm ülkeler için açık bir öneme sahiptir. Vergi uyumu ekonomisine birçok açıdan yaklaşılabılır: bir kamu maliyesi, yasa uygulama, organizasyonel tasarım, işgücü arzı veya etik sorunu veya bunların hepsinin bir kombinasyonu olarak görülebilir (Andreoni vd., 1998: 818). Vergi uyumunun sağlanması ile vergi gelirlerinin artırılması, bütçeyi dengelemekten vatandaşlara kamusal mal ve hizmet sağlamaya kadar çeşitli nedenlerden dolayı önemlidir.

Vergi uyumunu etkileyen faktörler ekonomik ve ekonomik olmayan faktörler olarak ayrılabilir. Ekonomik faktörler genel olarak gelir düzeyi, vergi oranı, denetim olasılığı, cezalar gibi faktörlerdir. Vergi uyumu çalışmalarında ekonomik olmayan faktörler dışında kalan ve insanı odak noktasına alan diğer faktörler genellikle az tercih edilmiştir (Aktan ve Çoban, 2012: 199-200).

Fakat son yıllarda vergi uyumu araştırmalarında inceleme konusunun temel sorusu değişim göstermiştir. Vergi uyumuna ilişkin gerçekleştirilen araştırmalarda ‘insanlar neden vergi kaçırır?’ sorusu yerine daha çok ‘insanlar neden vergi öder?’ sorusuna odaklanıldığı dikkat çekmektedir (Kitapçı, 2012: 729-730). Kısaca bu evrilme, vergi uyumunu etkileyen faktörlerde insan psikolojisi ve davranışlarının da dikkate alınmaya başlandığını göstermektedir. Sosyo-psikolojik faktörler olarak da anılan ekonomik olmayan faktörlere, daha çok davranışsal iktisat araştırmacılarının odaklandığı ifade edilebilir. Bu kapsamda Friedland vd., (1978), Becker vd., (1987), Robben vd., (1990), Grasmick ve Bursik (1990), Alm vd., (1992a), Alm vd., (1992b), Yaniv (1999), Feld ve Tyran (2002), Bernasconi ve Zanardi (2004), Alm ve Torgler (2006), Dhama ve al-Nowaihi (2007), Alm vd., (2015), Zhang vd., (2016) gibi vergi kaçırma ve vergi uyumu çalışmalarında, sosyo-psikolojik faktörler de araştırılmıştır.

2. LİTERATÜR İNCELEMESİ

Vergi konusunda gerçekleştirilen araştırmalarda hem vergi mükelleflerinin hem de öğrencilerin yer aldığı görülmektedir. İlkokul düzeyinden itibaren her eğitim düzeyindeki öğrenciyle araştırmalar yapılmakla birlikte Tablo 1’de Türkiye’de vergi üzerine yalnızca lisans öğrencileriyle yapılmış bazı çalışmaların bulguları özetlenmiştir.

Tablo 1: Türkiye’de Vergi Üzerine Lisans Öğrencileriyle Yapılmış Bazı Çalışmalar

Yazar	Araştırma Sahası - Örneklem Kütesi	Yöntem	Temel Bulgular
Ömürbek vd., 2007	Süleyman Demirel Üniversitesi - 316 İİBF Öğrencisi	Frekans Analizi, Ki Kare Testi, t Testi	Erkeklerin vergi uyumu kadınlardan çok daha yüksektir. Vergi uyumu/bilinci ortalamanın üstündedir.
Benk vd., 2009	Zonguldak Karaelmas Üniversitesi – 399 İşletme Bölümü Öğrencisi	Frekans Analizi	Dünya Değerler Anketi araştırmalarında vergi kaçırma konusunda ele alınan altı etik ifadeye odaklanılmıştır. Bulgular kadınların erkeklere kıyasla; toplu taşıma araçlarında ücret ödemekten kaçınma, imkân olması durumunda vergi kaçırma ile mal ve hizmetlere nakit ödeme yaparak vergi kaçırma davranışlarında önemli ölçüde daha hassas olduklarını göstermektedir.
McGee ve Benk, 2011	Karadeniz Teknik Üniversitesi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi ve Giresun Üniversitesinde Eğitim Gören 291 İşletme ve İktisat Bölümü Öğrencisi	Frekans Analizi	Kız öğrencilere kıyasla erkek öğrenciler ve yaşça daha büyük öğrenciler, vergi kaçırmaya daha fazla karşıdır.
İzgi Şahbaz ve Saruç, 2012	Sakarya Üniversitesi – İİBF, Mühendislik Fakültesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, İlahiyat Fakültesi ve Eğitim Fakültesinde Eğitim Gören 1.351 Öğrenci	Kruskall-Wallis Testi, Mann-Whitney U Testi, Spearman Sıralı Korelasyon Testi	Bulgular; üniversite eğitiminin vergi ödeme isteği üzerinde olumlu etkisinin olmadığını göstermektedir. Ayrıca, vergi ile ilgili dersleri daha yoğun okuyan İİBF öğrencilerinin diğer fakülte öğrencilerine kıyasla en düşük vergi ahlakına sahip ikinci öğrenci grubu olmaları dikkat çekici bir bulgudur.
Sağlam, 2013	Hitit Üniversitesi - 330 Son Sınıf İİBF Öğrencisi	Mann-Whitney U Testi, Kruskal Wallis Testi	Öğrencilerin vergi algıları olumlu ve vergi bilinçleri yüksektir. Cinsiyet, yaş, öğrenim görülen bölüm, aile gelir düzeyi, ailenin yaşadığı yer gibi demografik faktörlerden yalnızca öğrenim görülen bölüm vergi algısı ve vergi bilinci üzerinde öğrencilerin bakış açılarını farklılaştırmaktadır.
Yeşilyurt, 2015	Bülent Ecevit Üniversitesi - İİBF 348 Maliye Bölümü Öğrencisi ve 125 İlahiyat Fakültesi Öğrencisi	Frekans Analizi	İlahiyat bölümü öğrencilerinin vergi bilinci ve vergi ahlakı, maliye bölümü öğrencilerine kıyasla daha yüksektir.
Durmuş, 2015	Aksaray Üniversitesi - İİBF, Mühendislik Fakültesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Eğitim Fakültesi ve Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulunda	Bağımsız İki Örneklem t Testi, Anova Testi	Maliye bölümü öğrencileri dışında maliye-vergi dersi alan öğrencilerinin vergi bilinç düzeyleri daha yüksektir.

	Eğitim Gören 292 Öğrenci		
Akkara ve Gencel, 2016	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi - Biga Meslek Yüksekokulu, İİBF, İlahiyat Fakültesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Ziraat Fakültesi, Turizm Fakültesi ve Eğitim Fakültesinde Eğitim Gören 450 Öğrenci	Mann Whitney U Testi, Ki-kare Analizi	Öğrencilerin %98'i vergiyi zorunlu bir ödeme ve kamusal hizmetlerin karşılığı şeklinde tanımlamıştır. Ayrıca öğrenciler, Türkiye'deki vergi bilincinin eğitim ve öğretimle artırılabilirliğini düşünmektedir.
McGee vd., 2016	Türkiye İnönü Üniversitesi ve Avustralya Monash Üniversitesi – 502 İşletme, İktisat ve Muhasebe Bölümü Öğrencisi	Mann-Whitney U Testi	Türk öğrenciler hükümetin; yolsuzluk yaptığı, harcamalarda savurgan davranışlar sergilediği ve baskıcı rejimler uyguladığı görüşlerinin vergi kaçırma meşru kıldığını belirtirken Avustralyalı öğrenciler ise hükümetin; ayrımcılık yaptığı veya hukuki adaleti sağlayamadığı, vergi sisteminde adaleti sağlayamadığı, harcamalarda savurgan davranışlar sergilediği ve baskıcı rejimler uyguladığı görüşlerinin vergi kaçırma meşru kıldığını belirtmektedir.
Barlas ve Güney, 2017	Gaziosmanpaşa Üniversitesi – 290 Son Sınıf İİBF Öğrencisi	Faktör Analizi, Tek-yönlü ANOVA Testi, Bağımsız Örneklem t-Testi	Maliye bölümü öğrencilerinin iktisat ve işletme bölümü öğrencilerine göre daha yüksek bir vergi bilinci düzeyine ve fatura duyarlılığına sahip oldukları görülmüştür.
Çiçek ve Bitlisli, 2017	Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi – 414 Öğrenci	Frekans Analizi, Bağımsız İki Örnek T-Testi	Vergiye karşı tutum ve vergi bilincinin oluşması, vergi eğitimi alan öğrencilerde almayan öğrencilere göre daha olumludur.
Koban ve Bulu, 2017	Gaziantep Üniversitesi – 537 Hukuk Fakültesi ve İlahiyat Fakültesi Öğrencisi	Frekans Analizi, Bağımsız Grup T Testi, Tek Yönlü Varyans Analizi	Hukuk Fakültesi öğrencilerinin İlahiyat Fakültesi öğrencilerine kıyasla istatistiki açıdan anlamlı olacak şekilde vergi bilinci ile vergiye gönüllü uyuma ilişkin ortalamaları genellikle daha yüksektir.
Karlılar ve Kırıl, 2018	Çukurova Üniversitesi - 872 İİBF Öğrencisi	Güvenilirlik Analizi, Kruskal Wallis H Testi, Mann Whitney U Testi	Vergi ahlakı ve vergi tutumu düzeyinin en yüksek olduğu bölüm Maliye'dir. Vergi bilinç düzeyi yüksek olan bölümler ise Maliye bölümü ve İktisat bölümüdür.
Teyyare, 2018	Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi - İİBF 218 Maliye Bölümü Öğrencisi	Bağımsız Gruplar t-Testi, Tek Faktörlü	Vergi okuryazarlık düzeyinin artmasında maliye eğitimi etkilidir.

		Varyans Analizi, Frekans Analizi	
Kıral, 2018	Çukurova Üniversitesi - İİBF 137 Maliye Bölümü Öğrencisi ve 393 İlahiyat Fakültesi Öğrencisi	Kruskal Wallis Testi, Mann Whitney U Testi, Ki-kare Analizi	Bulgular; vergi ahlakı ve vergi bilinci ile öğrencilerin bölümleri arasında anlamlı bir farklılık olmadığını, 2. öğretimde öğrenim gören öğrencilerin 1. öğretimde öğrenim gören öğrencilere göre vergi ahlak ve vergi bilincinin daha yüksek olduğunu göstermektedir.
Tabakan ve Avcı, 2018	Aksaray Üniversitesi - 556 İİBF Öğrencisi	Güvenilirlik Analizi, Kruskal Wallis H Testi, Mann Whitney U Testi, Ki-kare Analizi, Spearman Korelasyon Analizi	Öğrencilerin vergi bilinç ve vergi tutumu düzeyi ortalamının üzerindedir.
Çelebi vd., 2019	Manisa Celal Bayar Üniversitesi – 2124 Öğrenci	Frekans Analizi, Ki-kare Analizi, Bağımsız Örneklem T Testi, Varyans Analizi	Çeşitli bulgular ortaya koyan çalışmada, öğrencilerin vergi bilinci puanı 5 üzerinden 3,37 olarak tespit edilmiştir ve bu bulgu genel olarak öğrencilerin vergi bilincinin orta düzeyde olduğunu göstermektedir.
Gürçam ve Moç, 2019	Iğdır Üniversitesi - 2., 3. ve 4. Sınıfta Öğrenim Gören 67 İktisat ve 85 İlahiyat Bölümü Öğrencisi	Korelasyon Analizi, T-testi, ANOVA, Doğrulayıcı Faktör Analizi	Vergi bilinci ile vergi ahlakı arasında istatistiksel olarak anlamlı, pozitif yönlü ve kuvvetli bir ilişki vardır. Öğrencilerin vergi bilinci ve vergi ahlakı düzeyleri ortalamının çok üstündedir.
Gürler Hazman ve Akbay, 2021	Afyon Kocatepe Üniversitesi – 219 İİBF Öğrencisi	Kruskal-Wallis Testi, Tamhane Testi	Öğrencilerin çoğunluğunun vergi ile ilgili konularda sosyal medya üzerinde ilgi düzeyleri düşüktür.
Kadioğlu Özdemir, 2021	Karadeniz Teknik Üniversitesi – 227 İİBF Maliye Bölümü 1. ve 4. Sınıf Öğrencisi	Faktör Analizi, T Testi	Vergi bilinç düzeyi, 4. sınıf öğrencilerinde 1. sınıf öğrencilerine kıyasla daha yüksektir.
Kiracıoğlu, 2021	Sakarya Üniversitesi - 189 Siyasal Bilgiler Fakültesi Maliye Bölümü Öğrencisi	Boylamsal Analiz	Öğrencilerin vergi kültür düzeyini, maliye eğitimi pozitif yönde etkilemektedir.
Durmuş ve Ay, 2022	Aksaray Üniversitesi – 353 Öğrenci	Mann-Withney U Testi, Kruskal Wallis Testi	Muhasebe ders algısı ile vergi bilinç düzeyi arasındaki ilişkinin düzeyi düşüktür.
Çelik, 2022a	Afyon Kocatepe Üniversitesi - 177 İİBF Öğrencisi	OLS Regresyon Analizi	Vergi uyumunu; iş tecrübesi, yaşanılan yerin nüfusu, kayıptan kaçınma oranı, risk düzeyi, vergi algısı, vergi bilinci ve mali bağlantı değişkenleri etkilemektedir.

Yanık ve Doğan, 2022	Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi – 426 İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Öğrencisi	Bağımsız İki Örneklem T Testi, ANOVA Testi, Post Hoc Testi	Bulgular; öğrencilerin vergi bilinç düzeylerinin yüksek olduğunu, vergiyi zorunlu bir vatandaşlık görevi olarak gördüğünü, verginin kamu hizmetleri karşılığı olarak alındığını ve aldıkları kamu hizmeti ile ödedikleri vergiyi kıyasladıklarını göstermektedir.
-------------------------	--	---	---

Kaynak: Tabloda yer alan çalışmalara istinaden yazar tarafından oluşturulmuştur.

3. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi'ne (2023) göre, 2022-2023 eğitim-öğretim yılı bahar dönemi itibarıyla Türkiye'de lisans düzeyinde eğitim gören 3.754.095 öğrenci, araştırmanın evrenini oluşturmaktadır. %95 güven aralığı ile %5 hata payı dikkate alınarak hesaplanan örneklem büyüklüğünün 384 olması yeterlidir (Yazıcıoğlu ve Erdoğan, 2004; Baştürk ve Taştepe, 2013). Anket tekniği² ile Afyon Kocatepe Üniversitesinde eğitim gören 463 lisans öğrencisiyle gerçekleştirilen bu çalışmada, öğrencilerin 199'u İİBF öğrencisi iken 264'ü Mühendislik Fakültesi öğrencisidir. Araştırma ölçeğinin güvenilirliği Cronbach α katsayısı ile test edilmiştir. 0,623 olarak hesaplanan Cronbach α katsayısı, ölçek güvenirliliğinin kabul edilebilir seviyede olduğunu göstermektedir.

Yalnızca lisans öğrencileriyle sınırlandırılan çalışmanın amacı, lisans öğrencilerinin vergi uyumunun tespit edilmesidir. Bu amaç doğrultusunda araştırmanın başlıca sorusu; sosyal, beşeri ve idari bilimler alanında eğitim alan İİBF öğrencilerinin vergi uyumunun, mühendislik bilimleri alanında eğitim alan mühendislik fakültesi öğrencilerinden farklı olup olmadığıdır. Bilindiği üzere İİBF öğrencileri vergi konusuna ve kavramlarına diğer çoğu fakülte öğrencilerine göre daha aşinadır. Araştırma sorusu doğrultusunda, vergi konusuna ve kavramlarına daha aşina olmanın vergi uyumu üzerine etkisini görmek amacıyla mühendislik fakültesi öğrencileri tercih edilmiştir.

Türkiye'de vergi üzerine öğrencilerle gerçekleştirilen araştırmalarda elde edilen verilerin daha çok Mann Whitney U testi, Kruskal Wallis-H testi, bağımsız gruplar t-testi, tek faktörlü varyans analizi, frekans analizi, korelasyon analizi, faktör analiz ve Ki-kare analizi gibi analiz çeşitleriyle değerlendirildiği dikkat çekmektedir. Bu çalışmayı özgün kılan nokta ise verilerin bir regresyon modeli çeşidi olan Tobit regresyon modeli ile analiz edilmesidir.

Öğrencilere, 70.000 ₺ gelirleri olması durumunda bu gelirin ne kadarını vergi olarak ödemek istedikleri açık uçlu soru şeklinde sorulmuştur. Öğrencilerin açık uçlu soruya yanıtları ise bu çalışmanın bağımlı değişkenini oluşturmaktadır. Verilerin analizinde, bağımlı değişkeni kategorize etmeden analize izin vermesinden dolayı, Tobin tarafından 1958 yılında geliştirilen Tobit modeli tercih edilmiştir. Tobit modeline ilişkin denklem aşağıdaki gibi yazılabilir (Kutlar, 2017; Kiracı ve Asker, 2019);

$$y_i^* = x_i' \beta + \varepsilon_i \quad (i=1 \dots n) \quad (1)$$

$$y_i = \begin{cases} y_i^* & \text{ise } y_i = y_i^* \\ 0 & \text{ise } y_i = 0 \end{cases}$$

² Çelik'in (2022b) çalışmasında kullanılan ölçek ve değişkenlerden yararlanılmıştır.

x_i' = Tüm durumlar için gözlenen bağımsız değişken,

y_i = 0'a eşit ya da 0'dan daha büyük veya daha küçük değerlerle sınırlandırılmış gizli (latent) bağımlı değişkeni,

β = Tahmin edilecek katsayıları,

ε_i = Hata terimini göstermektedir.

4. AMPİRİK BULGULAR

Araştırmanın bu bölümünde öncelikle ankete katılan 463 öğrenciye ilişkin demografik bilgilere yer verilecektir. Ardından analizde kullanılan anket ifadelerine ilişkin özet tablo sunulacak ve sonrasında ise Tobit regresyon modeli ile gerçekleştirilen analizin bulguları değerlendirilecektir.

Tablo 2: Demografik Değişkenler ve Frekans Dağılımları

Demografik Değişkenler		Frekans	Yüzde (%)
Cinsiyet	Kadın	228	49,2
	Erkek	235	50,8
Yaş	18-19	60	13,0
	20	70	15,1
	21	137	29,6
	22	112	24,2
	23-41 arası	84	18,1
Yaşanılan Bölge	Akdeniz	76	16,4
	Doğu Anadolu	4	0,4
	Ege	197	42,5
	Güneydoğu Anadolu	10	2,2
	İç Anadolu	82	17,7
	Karadeniz	9	1,9
	Marmara	85	18,4
Fakülte	İİBF	199	43,0
	Mühendislik	264	57,0
İş Tecrübesi	Olan	229	49,5
	Olmayan	234	50,5
Nüfus	0-250.0000 arası	207	44,7
	250.001-9.000.000 arası	256	55,3
Gelir Düzeyi	0-950 ₺ arası	235	50,8
	951-10.000 ₺ arası	228	49,2
Babanın Mesleği	İşçi	90	19,4
	Memur	74	16,0
	Serbest Meslek	99	21,4
	Çiftçi	33	7,1
	Esnaf/Tacir	81	17,5
	Emekli	86	18,6
Annenin Mesleği	İşçi	33	7,1
	Memur	33	7,1
	Serbest Meslek	30	6,5
	Çiftçi	2	0,4
	Esnaf/Tacir	10	2,2
	Emekli	13	2,8
	Ev hanımı	342	73,9
Vergi Dersi	Alan	199	43,0
	Almayan	264	57,0

Demografik değişken olarak analize öğrencilerin cinsiyeti, yaşı, yaşadığı bölge, hangi fakültede eğitim aldığı, iş tecrübesi, yaşadığı bölgenin nüfusu, geliri, annenin ve babanın mesleği, vergi dersi alıp almadığı dahil edilmiştir ve bu değişkenlere ilişkin frekans dağılımları Tablo 1’de gösterilmektedir. Buna göre öğrencilerin %50,8’i erkek, %49,2’si kadın, %42,5’inin üniversiteye başlamadan önce yaşadığı bölge Ege, %57’si Mühendislik Fakültesi öğrencisi, %43’ü İİBF öğrencisi, %50,5’inin iş tecrübesi yok, %44,7’sinin üniversiteye başlamadan önce yaşadığı bölgenin nüfusu 250.000 ve altında, %50,8’inin geliri 950 ₺³ ve altında, %21,4’nün babası serbest meslek sahibi, %73,9’unun annesi ev hanımı ve %57’si vergi ile ilgili ders almamıştır.

Tablo 3: Analizde Kullanılan Anket İfadelerine İlişkin Özet Tablo

Kısaltma	Anket İfadesi	St.sapma	Ort.
Vergi oranı	Vergi oranlarının artması bireylerin vergi ödeme isteğini azaltır.	1,20	4,03
Cezalar-1	Ülkemizde vergi kaçırmanın cezası yeterince caydırıcı değildir.	1,21	3,40
Cezalar-2	Vergi cezaları artarsa bireyler daha çok vergi öder.	1,58	3,04
Denetim-1	Denetimler artarsa bireylerin vergi ödeme isteği artar.	1,27	3,22
Denetim-2	Yakalanmayacağını düşünen bireyler vergi ödemekten kaçınır.	1,16	3,78
Vergi algısı-1	Toplumda mükelleflerin muhasebe kayıtlarına gelirlerini az, giderleri fazla gösterdiği yönünde bir düşünce hâkimdir.	1,21	3,42
Vergi algısı-2	Vergi ödemek vatandaşlık görevidir.	1,12	3,76
Vergi algısı-3	Vergiler devletin vatandaşlara kestiği cezadır.	1,23	2,41
Vergi algısı-4	Vergi sistemi adildir.	1,24	2,14
Vergi algısı-5	Vergi devlete yapılan gereksiz bir ödemedir.	1,21	2,45
İtibar kaybı-1	Bireyler itibar kaybı yaşamamak için vergi öder.	1,15	2,73
İtibar kaybı-2	Bireyler adına leke gelmeyeceğini bilse daha az vergi öder.	1,28	3,54
Mali bağlantı-1	Vergi kamu hizmetlerinin karşılığıdır.	1,20	3,33
Mali bağlantı-2	Devletin yaptığı hizmetler göz önüne alındığında ödenen vergiler makuldür.	1,34	2,33
Vergi bilinci-1	Vergiye dair gelişmeleri yakından takip ederim.	1,19	2,83
Vergi bilinci-2	Ülkemizde uygulanan gelir vergisi oranlarımı tam olarak biliyorum.	1,14	2,71
Rasyonelite	Bireyler vergilerini kamu kurumlarındaki işlerinin aksamaması için öder.	1,15	3,07
Risk alma	Risk almayı severim.	1,35	3,24
Sosyal çevre	Toplumun çoğunluğunun vergisini ödediği düşüncesi bireylerin vergi ödeme isteğini artırır.	1,32	3,00

Tablo 3’te, analizde kullanılan anket ifadelerine ilişkin özet bilgilere yer verilmiştir. Tablo 4’te ise Tobit regresyon modeli ile gerçekleştirilen analiz gösterilmektedir. Analiz, dört modelden oluşmaktadır. İlk analizdeki 27 değişkene her seferinde bir değişken eklenerek toplamda 30 değişken ile analiz tamamlanmıştır.

³ Verilerin toplandığı 2021 yılında net asgari ücret 2.825,90 ₺’dir.

Tablo 4: Vergi Uyumunu Etkileyen Faktörlerin Tobit Regresyon Modeli ile Analizi

Bağımlı Değişken Gözlem Sayısı		Vergi Uyumu 463						
Gereksiz Değişkenler Testi ve Wald Testi		0.0000 - 0.0000						
Değişkenler	MODEL - 1		MODEL - 2		MODEL - 3		MODEL - 4	
	Katsayı	z ist.	Katsayı	z ist.	Katsayı	z ist.	Katsayı	z ist.
Ekonomik Faktörler								
Vergi oranı	-38,69	-0,16	34,05	0,14	36,10	0,15	61,19	0,26
Cezalar-1	-232,57	-1,08	-219,34	-1,02	-194,40	-0,91	-177,25	-0,83
Cezalar-2	-88,22	-0,54	-95,88	-0,59	-111,08	-0,68	-127,05	-0,78
Denetim-1	223,95	1,04	169,24	0,78	124,49	0,58	133,27	0,62
Denetim-2	-87,39	-0,35	-35,30	-0,14	19,07	0,07	-20,24	-0,08
Gelir Düzeyi	1347,93***	2,76	1391,30***	2,86	1461,43***	3,02	1481,41***	3,07
Ekonomik Olmayan Faktörler								
Kayıptan kaçınma	-553,32	-1,13	-489,48	-1,00	-424,57	-0,87	-447,67	-0,92
Risk düzeyi	-319,53	-0,66	-408,61	-0,85	-338,69	-0,71	-344,21	-0,72
Vergi algısı-1	248,35	1,13	294,54	1,34	253,28	1,15	232,81	1,06
Vergi algısı-2	577,09**	2,00	529,67*	1,84	354,45	1,19	372,41	1,26
Vergi algısı-3	-70,41	-0,30	-92,66	-0,39	172,37	0,66	181,27	0,70
İtibar kaybı-1	-312,83	-1,45	-386,22*	-1,79	-362,69*	-1,68	-363,79*	-1,70
İtibar kaybı-2	171,84	0,81	210,84	1,00	199,83	0,95	188,79	0,90
Mali bağlantı-1	-149,06	-0,60	-157,94	-0,64	-197,34	-0,80	-223,75	-0,91
Mali bağlantı-2	580,06***	2,99	352,49	1,63	338,59	1,57	335,48*	1,65
Vergi bilinci-1	84,87	0,40	56,74	0,27	72,16	0,35	250,17	1,08
Rasyonalite	-261,96	-1,19	-281,06	-1,28	-275,53	-1,27	-241,59	-1,11
Risk alma	91,25	0,50	102,47	0,56	97,45	0,54	134,70	0,74
Sosyal çevre	458,58**	2,31	459,42**	2,33	404,82**	2,05	392,33**	1,99
Demografik Faktörler								
Cinsiyet	-18,12	-0,03	70,14	0,13	30,56	0,06	41,60	0,08
Yaş	-507,53***	-2,62	-512,20***	-2,66	-499,81***	-2,61	-502,81***	-2,63
Nüfus	-	-3,28	-	-3,12	-	-3,21	-	-3,31
	1580,10***		1498,15***		1531,96***		1577,03***	
Bölge	-414,33	-0,84	-479,79	-0,98	-440,49	-0,90	-424,73	-0,87
Eğitim	2412,16***	4,30	2426,51***	4,35	2410,14***	4,34	2397,64***	4,34
Vergi dersi	-1039,70	-1,56	-1068,13	-1,61	-976,95	-1,48	-846,51	-1,27
Annenin mesleği	-638,00	-0,65	-618,79	-0,64	-730,16	-0,76	-784,24	-0,81
Babanın mesleği	806,99	1,31	757,03	1,24	814,70	1,34	934,06	1,38
Modele Eklenen Diğer Değişkenler								
Vergi algısı-4			555,33**	2,33	571,40**	2,41	583,96**	2,47
Vergi algısı-5					-614,99**	-2,26	-596,85**	-2,20
Vergi bilinci-2							-391,09*	-1,65
C (Sabit)	2069,53	1,01	1290,46	0,62	2964,30	1,36	3344,43	1,53

Anlamlılık Düzeyleri: * 0,05 < p < 0,10; ** 0,01 < p < 0,05; *** p < 0,01

Temel Sınıflar: Vergi, lisans eğitimi, bölge, aylık gelir, nüfus.

Tablo 4'te kurulan Tobit regresyon modelinden elde edilen sonuçların uygun olup olmadığını test etmek için gereksiz değişkenler testinden (redundant variables test) ya da Wald testinden yararlanılabilir. Her iki testinde p ihtimal değerinin, %1'in çok altında (0.0000) çıkmış olması kurulan modelin uygun tahmin edildiğini göstermektedir (Kutlar, 2017: 87-92).

Ekonomik faktörlerden bağımsız değişken olarak analize vergi oranı, cezalar, denetim ve gelir düzeyi dâhil edilmiştir. İstatistiksel olarak %1 anlamlılık düzeyinde, yalnızca gelir düzeyi ile vergi uyumu arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Geliri 950 ₺ ve altında olan öğrenciler “0” (düşük gelirli), 951-10.000 ₺ arasında olan öğrenciler ise “1” (yüksek gelirli) olarak kodlanmıştır. Buna göre, yüksek gelirli öğrenciler düşük gelirli öğrencilerden 1.481 ₺ (%30,3) daha fazla vergi ödemek istemektedirler. Benzer şekilde Beron vd., (1992) ile Alm vd., (1992a) bulguları gelirdeki artışın vergi uyumunu artırdığını göstermektedir.

Ekonomik olmayan faktör olarak analize; kayıptan kaçınma, risk düzeyi, vergi algısı-1, vergi algısı-2, vergi algısı-3, itibar kaybı-1, itibar kaybı-2, mali bağlantı-1, mali bağlantı-2, vergi bilinci, rasyonelite, risk alma ve sosyal çevre dâhil edilmiştir. Analiz sonuçları vergi uyumunun; itibar kaybı-1, mali bağlantı-2 ve sosyal çevre bakımından anlamlı farklılaştığını göstermektedir.

Vergi uyumu ile itibar kaybı-1 arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir (%10 anlamlılık düzeyinde). Buna göre, anket formundaki “Bireyler adına leke gelmeyeceğini bilse daha az vergi öder.” ifadesine katılanların katılmayanlardan 363 ₺ (%7,4) daha az vergi ödemek istedikleri görülmektedir.

İstatistiksel olarak %10 anlamlılık düzeyinde, vergi uyumu ile mali bağlantı-2 arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Anket formundaki “Devletin yaptığı hizmetler göz önüne alındığında ödenen vergiler makuldür.” ifadesine katılanların katılmayanlara göre 335 ₺ (%6,8) daha fazla vergi ödemek istedikleri söylenebilir. Bir başka ifadeyle, ödediği vergilerin devlet tarafından hizmete dönüştürüldüğünü düşünen öğrencilerin diğer öğrencilerden %6,8 daha fazla vergi ödemek istedikleri tespit edilmiştir.

Vergi uyumu ile sosyal çevre arasında istatistiksel olarak %5 anlamlılık düzeyinde pozitif yönlü anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Anket formundaki “Toplumun çoğunluğunun vergisini ödediği düşüncesi bireylerin vergi ödeme isteğini artırır.” ifadesine katılanların katılmayanlara göre 392 ₺ (%8) daha fazla vergi ödemek istedikleri anlaşılmaktadır. Buna göre, vergisel sorumluluklar karşısında toplumsal algısı pozitif olan öğrencilerin diğerlerinden %8 daha fazla vergi ödemek istedikleri dikkat çekmektedir.

Vergi uyumuna etki eden demografik faktörlerden cinsiyet, yaş, nüfus, bölge, eğitim, vergi dersi, annenin mesleği ve babanın mesleği analize dâhil edilmiştir. Bu faktörlerden yaş, eğitim ve nüfusun vergi uyumunda etkili olduğu tespit edilmiştir.

Vergi uyumu ile yaş arasında istatistiksel olarak %1 anlamlılık düzeyinde negatif yönlü anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Örneklemin lisans öğrencilerinden oluşması nedeniyle öğrencilerin %81,9'u 18-22 yaş aralığında ve %18,1'i ise 23-41 aralığındadır. Bulgular öğrencilerin yaşı arttıkça vergi ödeme isteklerinin azaldığını göstermektedir. Bir başka ifadeyle kısmen daha yaşlı öğrencilerin kısmen daha genç öğrencilerden 502 ₺ (%10,2) daha az vergi ödemek istedikleri ifade edilebilir. Benzer şekilde Wallschutzky (1984), Dornstein (1976), Dubin vd., (1990) ile Karaca ve arkadaşlarının (2020) bulguları da daha yaşlı kişilerin daha çok vergi kaçırdığını göstermektedir.

Vergi uyumu ile nüfus arasında istatistiksel olarak %1 anlamlılık düzeyinde negatif yönlü anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Öğrencilerin üniversiteye başlamadan önce yaşadığı bölgenin nüfusu 250.000 ve altında olanlar “0”, 251.000 ve 9 milyon aralığında olanlar “1” olarak kodlanmıştır. Negatif yönlü ilişki, nüfus yoğunluğu arttıkça vergi uyumunun düştüğünü göstermektedir. Bir başka ifadeyle nüfusu daha yoğun bölgelerde yaşayan öğrenciler diğer öğrencilere kıyasla 1.577 ₺ (%32,3) daha az vergi ödemek istemektedir. Vergi uyumu ile nüfus arasında Çelik’in (2022a) bulguları da benzer yöndedir.

Araştırma sorumuz kapsamında vergi uyumu ile eğitim arasında istatistiksel olarak %1 anlamlılık düzeyinde pozitif yönlü anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Bulgular; sosyal, beşeri ve idari bilimler alanında eğitim alan İİBF öğrencilerinin mühendislik bilimleri alanında eğitim alan Mühendislik Fakültesi öğrencilerinden 2.397 ₺ (%49,1) daha fazla vergi ödemek istediklerini göstermektedir. Bir başka ifadeyle, lisans eğitiminde ağırlıklı olarak vergi üzerine ders alınan vergi uyumunu %49,1 arttırdığı söylenebilir. Barlas ve Güney (2017), Çiçek ve Bitlisli (2017), Teyyare (2018) ile Kiracıoğlu’nun (2021) bulguları benzer yönlüdür. Diğer taraftan Yeşilyurt (2015), ilahiyat bölümü öğrencilerinin vergi bilinç ve ahlakının maliye bölümü öğrencilerinden daha yüksek olduğunu tespit etmiştir.

Vergi uyumunu etkileyen ekonomik olmayan faktörlerden vergi algısı-4, vergi algısı-5 ve vergi bilinci-2 modele sonradan eklenmiş ve anlamlı farklılaşma tespit edilmiştir. İstatistiksel olarak %5 anlamlılık düzeyinde, vergi uyumu ile vergi algısı-4 arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Anket formundaki “Vergi sistemi adildir.” ifadesine katılan öğrencilerin katılmayan öğrencilere göre 583 ₺ (%11,9) daha fazla vergi ödemek istedikleri anlaşılmaktadır. Bir başka ifadeyle, vergi sisteminin adil olduğunu düşünen öğrenciler diğer öğrencilere kıyasla %11,9 daha fazla vergi ödemek istemektedir.

Anket formundaki vergi algısı-5 kodunda öğrencilere “Vergi devlete yapılan gereksiz bir ödemedir.” şeklinde ters yönlü bir ifade yöneltilmiştir. Bu ifadeye katılan öğrencilerin diğer öğrencilerden 596 ₺ (%12,2) daha az vergi ödemek istedikleri görülmektedir. Buna göre, vergilerin devlete yapılan gereksiz bir ödeme olduğunu düşünen öğrencilerin vergi uyumu diğer öğrencilerden %12,2 daha düşüktür.

Vergi uyumu ile vergi bilinci-2 arasında istatistiksel olarak %10 anlamlılık düzeyinde negatif yönlü anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Anket formundaki “Ülkemizde uygulanan gelir vergisi oranlarını tam olarak biliyorum.” ifadesine katılan öğrenciler katılmayan öğrencilere kıyasla 391 ₺ (%8) daha az vergi ödemek istemektedirler.

SONUÇ

Toplumsal ihtiyaçların karşılanmasında gerekli olan kamusal hizmetlerin finansmanında tartışmasız en önemli kaynak vergilerdir. Vergilerin tam ve zamanında tahsil edilmesi ise çeşitli nedenlerden ötürü her zaman mümkün olmamaktadır. Bu durumun nedenleri, birçok akademisyen tarafından araştırılmış ve araştırılmaya devam edilmektedir.

Araştırmalarda toplumun her kesiminden birey bulunmakla birlikte bu çalışma sadece lisans öğrencileriyle sınırlı tutulmuştur. Veriler, Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF ve Mühendislik Fakültesinde öğrenim gören 463 öğrenciden anket tekniğiyle elde edilmiştir.

Tobit regresyon modeli ile analizi gerçekleştirilen çalışmadan elde edilen en önemli bulgu; sosyal, beşeri ve idari bilimler alanında eğitim alan İİBF öğrencilerinin mühendislik bilimleri alanında eğitim alan Mühendislik Fakültesi öğrencilerinden 2.397 ₺ (%49,1) daha fazla vergi ödemek istedikleridir. Çalışmanın amacı kapsamında bu bulgu, lisans eğitiminde ağırlıklı olarak vergi üzerine ders almanın vergi uyumunu %49,1 arttırdığını göstermektedir.

Analiz sonuçlarına göre; yüksek gelirli öğrenciler düşük gelirli öğrencilerden 1.481 ₺ (%30,3) daha fazla vergi ödemek istemektedir. Benzer şekilde Beron vd., (1992) ile Alm vd., (1992a) bulguları gelirdeki artışın vergi uyumunu artırdığını göstermektedir. Anket formundaki “Bireyler adına leke gelmeyeceğini bilse daha az vergi öder.” ifadesine katılanların katılmayanlardan 363 ₺ (%7,4) daha az vergi ödemek istedikleri ve “Devletin yaptığı hizmetler göz önüne alındığında ödenen vergiler makuldür.” ifadesine katılanların katılmayanlara göre 335 ₺ (%6,8) daha fazla vergi ödemek istedikleri anlaşılmaktadır. Ayrıca “Toplumun çoğunluğunun vergisini ödemediği düşüncesi bireylerin vergi ödeme isteğini artırır.” ifadesine katılanların bir başka ifadeyle, vergisel sorumluluklar karşısında toplumsal algısı pozitif olan öğrencilerin diğerlerinden %8 daha fazla vergi ödemek istedikleri dikkat çekmektedir.

Öğrencilerden; vergi sisteminin adil olduğunu düşünenlerin diğerlerine kıyasla %11,9 daha fazla vergi ödemek istedikleri, vergilerin devlete yapılan gereksiz bir ödeme olduğunu düşünenlerin vergi uyumunun diğerlerinden %12,2 daha düşük olduğu ve ülkemizde uygulanan gelir vergisi oranlarını tam olarak bildiğini ifade edenlerin diğerlerine kıyasla %8 daha az vergi ödemek istedikleri tespit edilmiştir.

Demografik faktörlere ilişkin bulgulara göre, kısmen daha yaşlı öğrenciler kısmen daha genç öğrencilerden 502 ₺ (%10,2) daha az vergi ödemek istemektedir. Wallschutzky (1984), Dornstein (1976), Dubin vd., (1990) ile Karaca ve arkadaşlarının (2020) bulguları da daha yaşlı kişilerin daha çok vergi kaçırdığını göstermektedir. Diğer yandan nüfusu daha yoğun bölgelerde yaşayan öğrencilerin diğer öğrencilerden 1.577 ₺ (%32,3) daha az vergi ödemek istedikleri dikkat çekmektedir ve bu bulgu ile Çelik’in (2022a) bulguları da benzer yöndedir.

Hem uluslararası hem de ulusal literatürde vergi kaçırma, vergi bilinci, vergi ahlakı, vergi uyumu vb. gibi vergi üzerine gerçekleştirilen araştırmalarda ortak bir bulgudan bahsetmek oldukça zordur. Literatürü zengin ve güçlü kılan da araştırmaların bu yönüdür. Tobit regresyon modeli ile çeşitli ampirik bulgular sunan bu çalışmanın da literatüre katkı sağlayacağı ve yol gösterici olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Akkara, Ö. ve Gencel, U. (2016). Yükseköğretim öğrencilerinin vergiye yönelik algılarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi örneği. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 8(1), 28-48.

- Aktan, C. C. ve Çoban, H. (2012). Vergileme Ekonomisi ve Vergileme Psikolojisi Perspektiflerinden Vergiye Karşı Tutum ve Davranışları Belirleyen Faktörler. İçinde Aktan, C. C., Kesik, A. ve Dileyici, D. (Ed), Yeni Maliye Değişim Çağında Kamu Maliyesi: Yeni Trendler, Yeni Paradigmalar, Yeni Öğretiler, Yeni Perspektifler (199-223). Ankara: Hermes Matbaacılık.
- Allingham, M. & Sandmo, A. (1972). Income tax evasion: A theoretical analysis. *Journal of Public Economics*, 1(3-4), 323-338.
- Alm, J. & Torgler, B. (2006). Culture differences and tax morale in the United States and in Europe. *Journal of Economic Psychology*, 27(2), 224-246.
- Alm, J. & Torgler, B. (2011). Do ethics matter? Tax compliance and morality. *Journal of Business Ethics*, 101(4), 635-651.
- Alm, J. (2019). What motivates tax compliance?. *Journal of Economic Surveys*, 33(2), 353-388.
- Alm, J., Bloomquist, K. M. & Mckee, M. (2015). On the external validity of laboratory tax compliance experiments. *Economic Inquiry*, 53(2), 1170-1186.
- Alm, J., Jackson B. R. & Mckee, M. (1992a). Estimating the determinants of taxpayer compliance with experimental data. *National Tax Journal*, 45(1), 107-114.
- Alm, J., Liu, Y. & Zhang, K. (2019). Financial Constraints and Firm Tax Evasion. *International Tax Public Finance*, 26(1), 71-102.
- Alm, J., McClelland, G. H. & Schulze, W. D. (1992b). Why do people pay taxes?. *Journal of Public Economics*, 48(1), 21-38.
- Andreoni, J., Erard, B. & Feinstein, J. (1998). Tax compliance. *The Journal of Economic Literature*, 36(2), 818-860.
- Barbuta-Mișu, N. (2011). A review of factors for tax compliance. *Economics and Applied Informatics*, 1, 69-76.
- Barlas, E. ve Güney, G. (2017). Üniversite öğrencilerinin vergi bilinç düzeylerinin ve fatura duyarlılıklarının ölçülmesi. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 12(2), 177-198.
- Baştürk, S. ve Taştepe, M. (2013). Evren ve Ömeklem. İçinde Baştürk, S. (Ed.), *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (129-159). Ankara: Vize Yayıncılık.
- Becker, G. S. (1968). Crime and punishment: An economic approach. *Journal of Political Economy*, 76, 169-217.
- Becker, W., Buchner, H. J. & Sleeking, S. (1987). The impact of public transfer expenditures on tax evasion: An experimental approach. *Journal of Public Economics*, 34(2), 243-252.
- Benk, S., McGee, R. W. & Ross, A. (2009). An empirical study of ethical opinion in Turkey. *Journal of Accounting, Ethics and Public Policy*, 10(1), 83-99.
- Bernasconi, M. & Zanardi, A. (2004). Tax evasion, tax rates and reference dependence. *Finanzarchiv*, 60(3), 422-445.
- Beron, K., Tauchen, H. V. & Witte, A. D. (1992). The effect of audits and socioeconomic variables on compliance. In Slemrod, J. (Eds.), *Why people pay taxes: tax compliance and enforcement* (67-89). Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Çelebi, A. K., Miynat, M., Canbay, T., Bulut, Z. A., Mastar Özcan, P., Akyol Bulut, Ö., vd. (2019). Üniversite Öğrencilerinin Vergi Bilinci ve Vergi Algılarının Ölçülmesine Yönelik Ampirik Bir Araştırma: Manisa Celal Bayar Üniversitesi Örneği. Manisa: Celal Bayar Üniversitesi Basımevi.
- Çelik, E. (2022a). Neoklasik iktisattan davranışsal iktisada doğru vergi uyumu: Ampirik bir analiz. *Ekonomi İşletme ve Maliye Araştırmaları Dergisi*, 4(3), 232-243.

- Çelik, E. (2022b). Vergi Ödemeyi Açıklamada Beklenti Teorisi. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. (yayımlanmamış doktora tezi). Afyonkarahisar.
- Çiçek, U. ve Bitlisli, F. (2017). Vergi eğitiminin üniversite öğrencilerinin vergi bilinci ve farkındalığı üzerindeki etkisi: Bir araştırma. Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi, 10(2), 261-278.
- Dhami, S. & Al-Nowaihi, A. (2007). Why do people pay taxes? Prospect theory versus expected utility theory. Journal of Economic Behavior & Organization, 64(1), 171-192.
- Dornstein, M. (1976). Compliance with legal and bureaucratic rules: The case of self employed in Israel. Human Relations, 29, 1019-1034.
- Dubin, J. A., Graetz, M. J. & Wilde, L. L. (1990). The effect of audit rates on the federal individual income tax 1977-1986. National Tax Journal, 43(4), 395-409.
- Durmuş, M. A. (2015). Üniversite öğrencilerinin vergi bilinç düzeylerinin fiş-fatura duyarlılığı ile ilişkisi: Aksaray Üniversitesinde bir araştırma. International Journal of Social Humanities Sciences Research, 2(2), 1-13.
- Durmuş, M. A. ve Ay, M. (2022). Üniversite öğrencilerinin muhasebe ders algılarının vergi bilinç düzeyleri ile ilişkisi: Aksaray Üniversitesinde bir araştırma. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 24(42), 325-342.
- Feld, L. P. & Tyran, J. R. (2002). Tax evasion and voting: An experimental analysis. Kyklos, 55(2), 197-221.
- Fonseca, M. & Myles, G. D. (2012). A Survey of Experiments on Tax Compliance. HM Revenue and Customs Research Report, 198.
- Franzoni, L. A. (1998). Tax evasion and tax compliance. (https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=137430). Erişim tarihi: 31 Temmuz 2023.
- Friedland, N., Maital, S. & Rutenberg, A. (1978). A simulation study of income tax evasion. Journal of Public Economics, 10(1), 107-116.
- Grasmick, H. G. & Bursick, R. J. (1990). Conscience, significant others, and rational choice: Extending the deterrence model. Law & Society Review, 24(3), 837-861.
- Gürçam, Ö. S. ve Moç, T. (2019). Vergi bilincinin vergi ahlakı üzerindeki etkisi: Iğdır Üniversitesi İktisat ve İlahiyat bölümü öğrencileri üzerine bir araştırma. Business & Management Studies: An International Journal, 7(4), 1405-1426.
- Gürler Hazman, G. ve Akbay, G. (2021). Üniversite öğrencilerinin vergi algıları üzerine sosyal medyanın etkileri. International Journal of Public Finance, 6(2), 312-331.
- İzgi Şahbaz, K. ve Saruç, N. T. (2012). Vergi ahlakını etkileyen faktörler: Sakarya Üniversitesi örneği. Sakarya İktisat Dergisi, 1(4), 57-81.
- James, S. & Alley, C. (2002). Tax compliance, self-assessment and tax administration. Journal of Finance and Management in Public Services, 2(2), 27-42.
- Kadıoğlu Özdemir, H. (2021). Maliye bölümü lisans öğrencilerinin vergi bilincinin ölçülmesi: Karadeniz Teknik Üniversitesi Maliye Bölümü öğrencileri örneği. Karadeniz Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 2(1), 1-15.
- Karaca, C., Oktay, S. ve Yemez, İ. (2020). Vergi uyumunun ekonomik ve sosyo-kültürel belirleyicileri: Sivas ili örneği. Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, Sonbahar Özel Sayısı, 62-73.
- Karlılar, S. ve Kırıl, G. (2018). Vergiye öğrenci bakış açısı: Çukurova Üniversitesi örneği. Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 22(1), 45-66.

- Kıral, E. (2018). Vergi ahlak ve vergi bilincini etkileyen faktörler: Çukurova Üniversitesi öğrencileri üzerine bir analiz. Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 11(2), 150-167.
- Kıracı, K. ve Asker, V. (2019). Etkinlik ve etkinliği belirleyen faktörler: Havayolu şirketleri üzerine ampirik bir inceleme. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, 14(1), 25-50.
- Kıracıoğlu, D. (2021). Üniversite maliye eğitiminin vergi kültürüne etkisi: Sakarya Üniversitesi SBF Maliye Bölümü örneği. Maliye Araştırmaları Dergisi, 7(2), 1-28.
- Kitapçı, İ. (2012). Vergi Etiğinin Oluşmasında Sosyal Sermayenin Belirleyici Unsurlarının Etkisi: Teorik Açıdan Bir Değerlendirme. İçinde Aktan, C. C., Kesik, A. ve Dileyici, D. (Ed), Yeni Maliye Değişim Çağında Kamu Maliyesi: Yeni Trendler, Yeni Paradigmalar, Yeni Öğretiler, Yeni Perspektifler (729-760). Ankara: Hermes Matbaacılık.
- Koban, E. ve Bulu, J. (2017). Yükseköğretim öğrencilerinin vergi farkındalığı ve vergiye gönüllü uyuma yönelik yaklaşımlarının değerlendirilmesi (Gaziantep Üniversitesi özelinde bir değerlendirme). SOBİDER, 4(12), 118-139.
- Kutlar, A. (2017). EViews ve SPSS ile logistik regresyon (logit), probit ve tobit modellerinin uygulamaları. Ankara: Orion Kitabevi.
- McGee, R. W. & BENK, S. (2011). The ethics of tax evasion: A study of Turkish opinion. Journal of Balkan and Near Eastern Studies, 13(2), 249-262.
- McGee, R., Devos, K. & Benk, S. (2016). Attitudes towards tax evasion in Turkey and Australia: A comparative study. Social Sciences, 5(10), 1-13.
- Ömürbek, N., Çiçek, H. G. ve Çiçek, S. (2007). Vergi bilinci üzerine bir inceleme: Üniversite Öğrencileri üzerinde yapılan anketin bulguları. Maliye Dergisi, 153, 102-122.
- Robben, H. S. J., Webley, P., Weigel, R. H., Warneryd, K. E., Kinsey, K. A., Hessing, D. J., et al. (1990). Decision frame and opportunity as determinants of tax cheating; An international experimental study. Journal Economic Psychology, 11(3), 341-364.
- Sağlam, M. (2013). Vergi algısı ve vergi bilinci üzerine bir araştırma: İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğrencilerinde vergi algısı ve vergi bilinci. Sosyoekonomi, 19(19), 315-334.
- Sirkeci, O. ve Abdula, M. S. (2015). Ortadoğu uygarlıklarında vergi uygulamaları. International Journal of Social Sciences and Education Research, 1(4), 1239-1252.
- Sour, L. (2004). An economic models of tax compliance with individual morality and conformity. Economia Mexicana, 13(1), 43-61.
- Şen, H. ve Sağbaş, İ. (2017). Vergi teorisi ve politikası. Ankara: Arıkan Yayınları.
- Tabakan, G. ve Avcı, O. (2018). Vergi bilinci ve vergi tutumunu etkileyen faktörler: Aksaray Üniversitesi İİBF öğrencileri üzerine bir analiz. Mali Çözüm, Eylül-Ekim Sayısı, 29-59.
- Teyyare, E. (2018). Maliye eğitiminin vergi okuryazarlığı düzeyine etkisi: Abant İzzet Baysal Üniversitesi örneği. Journal of Management and Economics Research, 16(4), 315-333.
- Wallschutzky, I. G. (1984). Possible causes of tax evasion. Journal of Economic Psychology, 5, 371-384.
- Yanık, A. ve Doğan, E. (2022). Vergi bilinci ve vergi algısı: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğrencileri üzerine bir uygulama. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2(44), 1-24.
- Yaniv, G. (1999). Tax compliance and advance tax payments: A prospect theory analysis. National Tax Journal, 52, 753-764.
- Yazıcıoğlu, Y. ve Erdoğan, S. (2004). SPSS applied scientific research methods. Ankara: Detay Publishing.

- Yeşilyurt, Ş. (2015). Vergi bilincinin vergi ahlakı üzerindeki etkisi: Maliye ve ilahiyat bölümü öğrencileri örneği. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(32), 36-56.
- Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi (2023). Öğrenim Düzeyine Göre Öğrenci Sayısı, 2022-2023 Yükseköğretim İstatistikleri, <https://istatistik.yok.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 14.07.2023.
- Zhang, N., Andrighetto, G., Ottone, S., Ponzano, F. & Steinmo, S. (2016). Willing to pay? Tax Compliance in Britain and Italy: An experimental analysis. *PLoS One*, 11(2),1-14.